

Students of music schools demonstrate poor knowledge of criteria for value of music culture of the past and present. Jazz music can be used effectively in the process of musical education, acting as renewed material and link between the interests of formed students, and those which need to be developed.

Key words: beginner singers, pop-jazz performance, pop-jazz art, academic music art, jazz style.

УДК 37.091.3:7 «20»

Ляшенко О.Д.,

*доцент кафедри інструментально-виконавської майстерності
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук*

ІНКЛЮЗИВНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ІННОВАЦІЙНА ПРОБЛЕМА ХХІ ст.

Стаття спрямована на усвідомлення проблеми, що існує в системі інклюзивної освіти і пов'язана з мистецьким розвитком дітей. Розглядаються роботи педагогів, психологів, психіатрів, в яких об'єктом досліджень є діти з особливими освітніми потребами. Окреслені перспективи мистецького розвитку таких дітей.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти із затримкою психічного розвитку, мистецький розвиток, розумова та духовно-емоційна діяльність.

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти в Україні, яка відбувається в останні роки, насамперед пов'язана зі змінами у змісті шкільного інклюзивного навчання. Тут звертається увага на психічний та фізичний стан здоров'я учнів, усунення перевантажень, стимулювання досягнень дітей у різних сферах діяльності, забезпечення їхнього соціально-педагогічного захисту. Позитивним у системі освіти є те, що створюється рівний доступ до якісної освіти, стає можливим здійснення вибору навчального закладу та навчальної програми відповідно до особливостей дитини.

Незважаючи на різноманітні позитивні зміни в системі інклюзивного навчання, є потреба звернути увагу на деякі аспекти:

по-перше, на мистецький розвиток дітей з особливими освітніми потребами, створення умов мистецького розвитку особистостей в різних видах діяльності (розумовій та духовно-емоційній); по-друге, на підготовку достатньої кількості кваліфікованих вчителів музичного мистецтва, які володітимуть методиками інклюзивного мистецького навчання.

Мета статті — окреслити дослідницьку проблему, що заслуговує особливої уваги в системі інклюзивної мистецької освіти.

Завдання: проаналізувати наукові роботи в галузі визначеної проблеми; охарактеризувати низку перспективних аспектів досліджуваної проблеми.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Визначальною проблемою в галузі мистецької освіти, на що вказують праці Г. Падалки [3; 4], є проблема мистецького розвитку особистості (школярів та студентів) в інтеграції розумової та духовно-емоційної діяльності.

Варто зазначити, що до тих робіт, які відкривають практичний шлях до мистецького розвитку особистості в процесі духовно-емоційної діяльності, належать насамперед дослідження О. Рудницької, в яких запропоновано мистецькі парадигми формування особистості, та наукові праці О. Олексюк і М. Ткач, де розглянуто компоненти духовного потенціалу особистості у сфері музичного мистецтва та розкрито концепцію розвитку духовності людини через емоційно-почуттєве ставлення до світу.

Мистецький розвиток особистості через розумову діяльність представлено у наукових працях О. Отич. У своїх розвідках, які зорієнтовані на формування професіоналізму у майбутнього педагога в умовах навчання у вищому навчальному закладі, вона доводить, що продуктом розумової діяльності є взаємодія навчального пізнання і творчої діяльності. Таке твердження є цілком виправданим, адже мистецька діяльність — це насамперед творча діяльність.

Торкаючись проблем мистецького розвитку особистості в різних видах діяльності (розумової та духовно-емоційної), варто зауважити, що наукові праці дослідників зорієнтовані як на школярів, дошкільнят, так і на студентів (молодь). Так, розумова діяльність школярів, що пов'язана з формуванням естетичного ставлення до мистецтва, розглянута в дослідженнях В. Бутенка й І. Регейло, музично-естетичних інтересів — у О. Дем'янчука, мотивації учнів до гри на фортепіано — у І. Ростовської.

Особливе місце в процесі духовно-емоційної діяльності школярів належить мистецтву, і в цьому аспекті суттєвими є роботи Т. Жигінас, Л. Кожевнікової, І. Полякової, пов'язані з художньо-просвітницькою діяльністю серед школярів, а також наукові дослідження Л. Коваль з проблем виховання почуття прекрасного у школярів.

Духовно-емоційна діяльність дошкільнят розкривається у роботах Т. Тянько, С. Садовенко, А. Шевчук. У них науковці звертають увагу на розвивальний і виховний потенціал музики та хореографії, особливості музичного та хореографічного становлення дітей.

Важливе значення для усвідомлення тенденцій і перспектив розумової діяльності молоді, її музичного розвитку мають роботи з формування орієнтацій молоді на цінності музичної культури (В. Дряпіки), формування вокально-мовленнєвої культури (Л. Дерев'янка), навичок естрадно-джазового музикування (О. Хижко). В останні роки активно розробляються проблеми підготовки майбутніх вчителів до керівництва художніми колективами (Б. Брилін, Т. Пляченко, В. Соловійов, М. Филипчук).

Важливого значення набули роботи в контексті духовно-емоційної діяльності студентів, зокрема, з формування професійно значущих і музично-виконавських якостей особистості майбутнього вчителя (О. Хижної, Д. Юника, Н. Швець), індивідуального стилю художньо-педагогічної діяльності (Е. Власенко), професійної культури (І. Шевченко, М. Пічкур). І це вкрай потрібні наукові дослідження, адже від особистості вчителя залежить забезпечення мистецького розвитку дітей.

Інтегративні процеси в галузі мистецької освіти і впровадження художньої культури в систему загальної шкільної освіти та підготовку вчителів мистецьких дисциплін (Л. Масол, О. Щолокова) стають ядром духовно-емоційного та інтелектуального розвитку особистостей.

Викладення основного матеріалу. Попри значні досягнення у галузі музичної педагогіки з проблеми мистецького розвитку особистостей (школярів і студентів), вона поки вивчена недостатньо. Потребують вирішення питання, пов'язані з мистецьким розвитком у різних вікових групах учнівської і студентської молоді, насамперед тих дітей, які мають порушений темп психічного розвитку. Такі діти мають затримку і музичного розвитку. У цьому зв'язку суттє-

вим є судження Г. Падалки про інтегративний процес мистецького розвитку дітей, що включає як розумовий, так і емоційно-духовний компоненти [4].

Про необхідність проведення наукових досліджень саме з такими дітьми свідчить той факт, що порушення темпу психічного розвитку є достатньо масовою формою відхилень розумового та духовно-емоційного розвитку. На основі даних наукових досліджень, що присвячені дітям із затримкою психічного розвитку (ЗПР), можна стверджувати, що чисельність таких дітей постійно зростає. Так, якщо у дослідженнях російських науковців 1990–1999 рр. фіксувалося 5–15 % дітей із затримкою психічного розвитку (Т. Фотекова, 1993; Т. Князева, 1994; Н. Блопольська, 1996, та ін.), то нині тільки у початковій школі нараховується 25–30 % дітей такої групи (О. Соколова, 2008). В Україні дітей із ЗПР нараховується 12,2 % від загальної кількості (А. Колупаєва, 2010). До того ж маємо тенденцію до постійного зростання чисельності такої категорії дітей.

Характеризуючи таких дітей, слід сказати, що вони мають несформовані психічні функції, що виявляється у слабкому розвитку пам'яті та уваги, недостатньому розвитку вербально-логічного мислення, відхиленнях у поведінці, складнощах у навчанні, що веде до шкільної дезадаптації. Саме тому, що зміни у психічній діяльності не такі великі і піддаються впливу, зусилля музикантів-педагогів перш за все повинні бути спрямовані на розробку адекватних і ефективних програм мистецького розвитку таких дітей. Це важливо ще й тому, що парціальні порушення розвитку можуть бути компенсовані в адекватних до стану дитини психолого-педагогічних умовах.

Але варто зауважити, що розробка проблеми розвитку (розумового та духовно-емоційного) дітей із ЗПР у науковій літературі відбувалася залежно від професійної орієнтації дослідників — з педагогічної, психологічної, клінічної й музично-педагогічної точок зору.

У педагогічних дослідженнях діти із ЗПР виокремлюються серед невстигаючих учнів шкіл і характеризуються як ті, що «повільно навчаються», «мають психофізичні вади», із «специфічними труднощами у навчанні», «ускладненнями в оволодінні шкільними навичками», «порушеннями розвитку» тощо. Саме на таких дітей звернули увагу дослідники у 60-х роках ХХ ст. і провели перше експериментальне навчання.

Сьогодні всі ці визначення поступаються новому — «діти, які потребують корекції духовно-емоційного та розумового розвитку». Таким чином, зазначає А. Колупаєва, акцент зсувається від внутрішніх проблем дитини до системи освіти, яка надає їй підтримку в навчанні, визнає її потенціал та задовольняє всі її індивідуальні потреби [1].

У цьому зв'язку суттєвим є досвід зарубіжних країн, де створюється єдина освітня система, яка охоплює учнів різних категорій. Загальне бачення цього питання полягає в тому, що переважна більшість дітей, які потребують корекції розвитку, повинна мати можливість навчатися разом зі своїми однолітками у звичайних умовах. Таке навчання слід відповідним чином адаптувати до потреб дітей, а не «підганяти» під сталі погляди щодо організації та характеру навчального процесу. Досвід багатьох країн свідчить про те, що інтеграція дітей, які потребують корекції духовно-емоційного та (або) розумового розвитку, найкраще відбувається в школах, які приймають на навчання усіх дітей певного району чи громади без будь-яких обмежень. Саме в таких умовах діти, які потребують корекції духовно-емоційного та (або) розумового розвитку, можуть досягти найвищих результатів в освіті та соціальній інтеграції.

У психології стосовно дітей із ЗПР накопичено цінні наукові дослідження, зроблені науковцями ще наприкінці 1960-х років. Так, терміни «затримка темпу психічного розвитку», «затримка психічного розвитку» були сформульовані Г. Сухаревою ще у 1965 р.

Більшість науковців завданнями своїх досліджень визначають клініко-нейропсихологічні характеристики тих дефектів, що ускладнюють існування дитини у соціумі, вивчають особливості порушення таких функцій, як: пам'ять, увага, мова, мислення, зорово-просторове сприймання. Вивчається також специфіка спілкування, ігрової діяльності (Н. Белопольська, Т. Власова, Ю. Дем'янов, Г. Жаренкова, В. Лебединський, К. Лебединська, Ю. Максименко, М. Певзнер, С. Шевченко та ін.). У своїй більшості наукові роботи зорієнтовані на молодших школярів та підлітків.

Інші науковці розробляють різні підходи психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей, системи психокорекційних заходів з надання допомоги дітям із ЗПР в умовах їх інтеграції в освітній простір, які реалізують в системі освіти (С. Забрамна, О. Заширінська, М. Ільїна, І. Мамайчук, О. Соколова та ін.).

В останні роки у поле зору науковців потрапили і діти дошкільного віку. Психологами були отримані дані про розвиток психічних функцій, причин, факторів та умов корекції затримки темпів розвитку дітей (У. Ульяновка, 1990; Н. Татенко, 1988; О. Соколова, 2000, та ін.), розглянута специфіка їх пізнавальної діяльності (Н. Борякова, 1983; К. Слепович, 1989, та ін.). Доведено значимість продуктивної діяльності у становленні регулятивних здібностей дітей дошкільного віку (Є. Ігнат'єв, В. Кірієнко, Б. Сазонт'єв та ін.).

Клінічні дослідження, проведені ще за радянських часів, не дають однозначного визначення терміна «затримка психічного розвитку», незважаючи на те, що він був прийнятий Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я. На сьогодні у Міжнародній класифікації хвороб ЗПР отримала назву «Специфічні розлади розвитку навчальних навичок» (шифр F81, МКХ - 10) і розглядається тільки як навчальна проблема. Такий підхід не сприяє науковому розкриттю складності проблеми і, як зауважує О. Соколова, «...ускладнює можливість більш раннього виявлення порушення темпу розвитку у дітей» [5, 14].

В англо-американській науковій літературі легкі резидуальні ураження мозку (розлади інтелектуальної діяльності і поведінки) описуються у рамках «мінімального ураження мозку» (МУМ), «мінімальної мозкової дисфункції» (ММД) (Paine R., 1962, Connors C., 1967, Wender P., 1972). Термін «мінімальна мозкова дисфункція» (ММД) є більш широким. Він включає малопомітні «субклінічні» розлади інтелектуальної діяльності у поведінці. Цей термін використовують сучасні клініцисти як показник незначного ураження мозку і як затримку темпу розвитку мозку. В деяких випадках використовується ще один термін «дефіцит активної уваги» (Lahey B., 1980, Sally E., 1984, Taylor A., 1986).

У російських дослідженнях клінічної проблеми ЗПР особливе місце відводиться роботам М. Певзнер. Під її керівництвом були проведені дослідження з дітьми з органічним ураженням ЦНС і розумовим відставанням. З'ясувалося, що при розумовому відставанні превалює не ураження, а недорозвинення мозкових структур. У цьому випадку відбуваються парціальні порушення низки компонентів інтелектуальної діяльності. Водночас зберігаються потенційні можливості абстрагувань, оперування поняттями.

Маючи конкретні наукові докази про клінічні особливості дітей із ЗПР, дослідники виокремлюють низку варіацій цього стану: психічний інфантилізм (емоційно незрілі діти) та астенічні стани є найбільш легкими формами. Діти із ЗПР цих форм можуть мати первинне порушення темпу формування емоційно-вольової регуляції, а на цій основі — малу працездатність, швидку втомлюваність, аритмію пам'яті, уваги. Доведено, що ці особливості психіки не впливають негативним чином на розвиток дітей.

У галузі музичної педагогіки теж є роботи, зорієнтовані на дітей та учнів із ЗПР. На те, що мистецтво є суттєвим засобом духовно-емоційного розвитку таких дітей, формує їх внутрішній світ мислення й сприймання, емоції та почуття, визначає систему цінностей, вказують роботи Т. Добровольської, М. Зикова, Л. Комісарової, І. Левченко, О. Медведевої, Л. Назарової, Е. Сурно.

На важливу роль мистецтва у роботі з дітьми, що мають відхилення у розвитку, вказували представники зарубіжної спеціальної педагогіки, а також психологи і лікарі: Л. Виготський, Ж. Демор, Е. Сегін, В. Кащенко. Так, Л. Виготський відводив особливу роль у розвитку психічних функцій та активізації творчих проявів дитини з порушенням розвитку різним видам мистецтва (музиці, живопису, художньому слову, театру).

Сучасні дослідження об'єктивно підтверджують позитивний вплив мистецтва на дітей з різними відхиленнями у розвитку. У процесі занять музикою, співом у дітей активізується мислення, формується цілеспрямована діяльність, стала увага. Заняття мистецтвом сприяють сенсорному розвитку дітей, диференціації сприймання, повільної уваги, комунікації, мови.

У практиці реабілітації дітей з порушеннями розвитку та поведінки широко застосовують спеціальні види допомоги, насамперед арт-терапію (терапію мистецтвом), основними видами якої є терапія малюнком, музикотерапія (інструментальна та вокальна), танцювальна терапія, фольклоротерапія, казкотерапія, лялькотерапія. Мета арт-терапії полягає у гармонізації розвитку особистості через самовираження та самопізнання.

Узагальнюючи наукові дослідження з означеної проблеми, можна зробити висновок про те, що науковці різних галузей знань (педагоги, психологи, психіатри) зробили свій внесок у розуміння феномена «затримки психічного розвитку» дітей. Таким чином,

у загальному вигляді під терміном «затримка розвитку» розуміються синдроми тимчасового відставання розвитку психіки в цілому або окремих її функцій (моторних, сенсорних, мовленнєвих, емоційно-вольових). У той же час всі дослідження доводять, що діти із такими порушеннями мають достатній потенціал розвитку за умови створення сприятливих можливостей для його реалізації.

У контексті вирішення проблеми мистецького розвитку таких дітей можна окреслити низку перспективних аспектів, як-от:

— модернізація змісту мистецької освіти учнів із ЗПР. Суттєвим фактором такої модернізації є впровадження національної парадигми до навчально-виховного процесу;

— розробка принципів відбору навчального матеріалу з урахуванням потреб мистецького розвитку особистості у розмаїтті різновидів художньої діяльності;

— застосування нової методики, яка базується на художньо-образному засвоєнні світу;

— розробка та впровадження у практику психолого-педагогічних умов, що сприятимуть розумовому та духовно-емоційному розвитку дітей.

Висновки. Спектр досліджуваних за останні роки проблем є досить широким, проте можна виокремити ключове питання, яке не тільки привертає особливу увагу дослідників, але й може презентувати гуманістичні орієнтири у навчанні, розвитку й вихованні мистецтвом дітей з особливими освітніми потребами. Мистецька підготовка таких дітей повинна бути зорієнтована на духовно-емоційний та (або) розумовий розвиток особистості, де превалюють інтереси й потреби дітей, враховуються їхні психофізіологічні особливості розвитку.

У цьому зв'язку суттєвим є інший аспект, який стосується підготовки фахівців, майбутніх вчителів музичного мистецтва, які будуть працювати з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Джерела

1. Колупаєва А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення / А. Колупаєва // Практика управління закладом освіти. — К. : ТОВ «Міжнародний центр фінансово-економічного розвитку України», 2010. — № 4. — С. 8–12.

2. Олексюк О. Педагогіка духовного розвитку особистості: сфера музичного мистецтва : навч. посіб. / О.М. Олексюк, М.М. Ткач. — К. : Знання України, 2004. — 264 с.
3. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. — К. : Освіта України, 2010. — 274 с.
4. Падалка Г. Теорія і методика мистецької освіти: Інноваційна проблема / Г.М. Падалка // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. пр. — Вип. 5. — К. : НПУ, 2010.
5. Соколова Е. Психология детей с задержкой психического развития : учеб. пособ. / Е.В. Соколова. — М. : Сфера, 2009. — 318 с.

Статья направлена на осознание проблемы, существующей в системе инклюзивного образования и связанной с творческим развитием детей. Рассматриваются работы педагогов, психологов, психиатров, объектом исследований в которых выступают дети с особыми образовательными потребностями. Очерчены перспективы творческого развития таких детей.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с задержкой психического развития, творческое развитие, умственная и духовно-эмоциональная деятельность.

The article deals with the problem of inclusive education and it is connected with the mental or spiritually-emotional development of children. It examines teachers, psychologists, psychiatrists' works in which the aim of the research is children with their special educational needs. It outlines the prospects of such children's development.

Key words: inclusive education, children with the time-lagged psychical development, creative development, mental and spiritually-emotional activity.